

**ПСИХОЛОГО - АКМЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ  
ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ  
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**А. В. ШАМНЕ**, доктор психологічних наук, доцент,  
професор кафедри соціальної роботи та психології

**М. М. МАМОН**, студентка\* магістратури  
**Національний університет біоресурсів  
і природокористування України**  
E-mail: shamne@ukr.net, RikkoLily@ukr.net

**Анотація.** У статті розглядається поняття професійної культури у педагогіці та психології. Проаналізовано особливості різних моделей професійної культури майбутнього педагога закладу вищої освіти. Професійне становлення педагога розглянуто в трьох психолого-педагогічних аспектах: становлення майбутнього педагога як особистості і професіонала, становлення професійної педагогічної діяльності, становлення професійного педагогічного мислення. Визначено основні психологічні та акмеологічні складові професійного та особистісного становлення майбутнього педагога закладу вищої освіти. Розглянуто психологічні механізми становлення його професійної культури, акмеологічні критерії її оцінки, а також особистісні, діяльнісні та суб'єктні механізми професійного становлення особистості студента – майбутнього педагога закладу вищої освіти.

**Ключові слова:** психологія розвитку, професійна культура, професійне становлення, педагог, акмеологія, психологія, педагогічна діяльність

**Актуальність.** Проблеми професійного становлення конкурентоспроможного фахівця особливого значення набувають в умовах інформатизації, технологізації та проблемності професійної діяльності. Сучасна вища освіта покликана створювати оптимальні умови для підготовки компетентних фахівців, орієнтованих на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень їх конкурентоспроможності, продуктивності професійної діяльності і як наслідок – кар'єрне зростання та самореалізацію. Крім успішного оволодіння необхідною базою знань і вмінь відповідно до специфіки обраної спеціальності, важливим також є розвиток у студентів професійно необхідних якостей та практичних навичок, що є передумовою ефективного здійснення ними професійних функцій на будь-якому етапі професійного становлення.

---

\* Науковий керівник - доктор психологічних наук, професор А. В. Шамне

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** В сучасній вітчизняній психології є чимало досліджень, присвячених різноманітним психолого-педагогічним аспектам професійної діяльності і професіоналізації особистості, у тому числі педагога. Це дослідження О. Єрмолаєва, Л. Захарова, Е. Зеєра, Т. Кудрявцева, С. Максименка, С. Маркова, Ю. Поваренкова, М. Пряжнікова, В. Рибалки, Д. С'юпера, В. Шадрікова, С. Шандрука та ін. Однак, у сучасній педагогічній психології відчувається нестача ґрунтовних досліджень особливостей професійного становлення майбутнього педагога закладу вищої освіти.

**Метою дослідження** є визначення психологічних та акмеологічних аспектів становлення професійної культури майбутнього педагога закладу вищої освіти у сучасних умовах трансформаційного суспільства.

**Результати дослідження та їх обговорення.** Професійна культура є об'єктом численних наукових досліджень. Згідно з концепцією М. С. Кагана, сутність культури ми розуміємо як певну форму зосередження духовної енергії людства в єдності з сукупністю ідеально-практичних способів і результатів освоєння і перетворення світу [6]. Арутюнов С. та Бромлей Ю. розглядають професійну культуру як сукупність спеціальних знань і досвіду їх реалізації у професійній діяльності [1]. Як зазначає Ю. Бромлей, особливістю професійної культури є існування певних норм поведінки фахівців [2]. Професійна культура передбачає засвоєння норм, звичаїв і традицій професійної діяльності [9]. Як бачимо, у більшості випадків мова йде про високий ступінь нормативності, але вже з точки зору інструментального аспекту діяльності професіонала.

Професійна культура включає в себе, за твердженням А. М. Трудкова, багаторівневий комплекс, складовими якого виступають: система цінностей, яка визначає суспільну і індивідуальну значимість засобів, результатів і наслідків професійної діяльності; компетентність, що характеризує рівень уявлень особистості про норми у сфері професійної життєдіяльності; система засобів і методів професійної діяльності, що включає в себе науковий понятійний апарат і знання нормативного використання професійних технологій і розумових операцій з метою перетворення проблемних ситуацій; інформаційно-операційні ресурси професійної культури, напрацьовані попередньою практикою; об'єкти професійної діяльності [17].

Російська дослідниця О. Грибкова вважає, що «професійна культура» може бути визначена, як тип життєдіяльності, властивий суб'єкту професійної практики, що має комплекс інноваційних ідей, забезпечує безперервний процес історичної спадковості, професійного розвитку особистості, а також збереження культурної спадщини під час постійного продукування творчих процесів, які значною мірою впливають на стійкість сфери його професійної життєдіяльності [3]. Щербак Ф. намагається уже у самому понятті акцентувати увагу на єдності професійного та соціально-морального аспектів у прояві культури особистості. Науковець визначає три складові, які зводять професійну культуру до майстерності, кваліфікації та спеціальних знань й умінь: наявність стійкої системи організації

діяльності, яка забезпечує отримання якісних результатів діяльності; соціальна та особиста значущість результатів професійної діяльності, які не зводяться тільки до економічних показників; цілісний прояв особистості у праці [18].

З психологічної точки зору, детермінація професійного розвитку забезпечується протиріччями різного роду, в тому числі виділеними в моделі адаптивної поведінки особистості. Однак основною рушійною силою розвитку професіонала виступає внутрішньо особистісні протиріччя між «Я-діючим» і «Я-відображеним», а вектором професійного розвитку є творче «Я» [13].

Зеєр Є. Ф. виділив чотири особистісні складові професійного становлення фахівця, які ми вважаємо істотними для становлення майбутнього педагога: 1) спрямованість особистості, яка характеризується системою домінуючих потреб, мотивів, відносин, ціннісних орієнтацій та установок; 2) професійна компетентність – сукупність професійних знань, умінь, а також способів виконання професійної діяльності; 3) професійно важливі якості – це психологічні якості особистості, що визначають продуктивність діяльності; 4) професійно значимі психофізіологічні властивості (зорово-рухова координація, окомір, нейротизм, екстраверсія тощо) [5]. У процесі професіоналізації одні психофізіологічні властивості визначають розвиток професійно важливих якостей, інші, професіоналізуючись, здобувають самостійного значення [8].

Маркова А. К. визначила ті суперечливі тенденції, які, з психологічної точки зору, можуть впливати на становлення професіонала: протиріччя між саморозвитком і самозбереженням у професії; невідповідність предметних, соціальних еталонів та норм праці індивідуальним нормам і критеріям; неузгодженість становлення різних видів компетентності (спеціальної, особистісної, індивідуальної тощо), наприклад, професійна компетентність може випереджати соціальну; неузгодженість темпів розвитку мотиваційної сфери професійної діяльності; розбіжність проявів психічних якостей у тієї самої людини у професійній і в непрофесійній сферах тощо [12]. Отже, професійний розвиток невід'ємний від особистісного – в основу одного та другого включено принцип саморозвитку, що обумовлює здатність людини перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення.

Акмеологічні особливості професійної культури обумовлені акмеолого-психологічним розумінням професійної діяльності – професійних інтересів, цілей, мотивів і особистісно-акмеологічних якостей суб'єкта професійної діяльності (Кузьміна Н. В.): 1) аналітико-конструктивний склад мислення; 2) емоційно-вольова стабільність, стійкість до стресів і адаптованість до умов, що змінюються, до процесів модернізації сучасної освіти [10]; 3) емпатія і рефлексія; 4) здатність до ризику; креативність; 5) загальна психофізіологічна активність, а також професійно важливі якості (Долгова В. І.) – управлінські, організаційні, комунікативні, перцептивні, інтерактивні, рефлексивні і інші [4].

Інтегральним акмеологічним критерієм оцінки професійної культури особистості є продуктивність діяльності, виражена в показниках рівня і якості процесу і результатів діяльності, в характеристиках соціально-психологічного стану середовища, що виявляється в загальному настрої, соціальному самопочутті, в суб'єктності, а також в здатності особистості до самовдосконалення і саморозвитку. Професійна культура відображає цілісну орієнтацію людини, закріплену в мотивах, знаннях, уміннях і навичках, а також образах і нормах поведінки [11].

До важливого фактору розвитку інтегральних характеристик особистості майбутнього професіонала можна віднести також усвідомлення ним необхідності змінення, перетворення власного внутрішнього світу та пошук нових можливостей самоздійснення в роботі, тобто необхідність підвищення рівня професійної самосвідомості. За Рубінштейном С. Л., самосвідомість – це, перш за все, визначення власного способу життя, усвідомлення своїх потенційних можливостей, перспектив особистісного та професійного зростання, що спонукає до постійного експериментування, тобто до творчого пошуку, вирішення питань соціального та професійного розвитку [14].

Зазначимо що, професійне становлення педагога в науковій літературі розглядається в трьох психолого-педагогічних аспектах: 1) становлення педагога як особистості, професіонала; 2) становлення професійної педагогічної діяльності; 3) становлення професійного педагогічного мислення. Всі представлені аспекти охоплюють різні психологічні виміри педагога і мають свої механізми, детермінанти, умови розвитку [15].

У вивченні розвитку особистості майбутнього педагога виділяють наступні напрями: змістовний (розробка концептуальних та технологічних моделей професійного розвитку особистості); інституційний (організація середовища розвитку); технологічний (форми, методи і засоби професійної підготовки).

Професійне становлення особистості педагога закладу вищої освіти – це складно організований процес особистісних змін та розвитку суб'єктності майбутнього фахівця. Будучи учасником спільної діяльності з іншими людьми, особистість змінюється і розвивається через спілкування та взаємодію. Для цього вона повинна бути активною, перебувати в постійному процесі самопізнання, проблемно ставитися до себе та до оточення, що, згідно з В. В. Століним, є наявністю «конфліктного змісту Я», який відображає зіткнення різних життєвих ставлень суб'єкта, мотивів і діяльностей [16].

Особистісне становлення майбутнього педагога закладу вищої освіти відбувається в системі педагогічної взаємодії і професійної діяльності та через міжособистісні відносини. Як особистість педагог висловлює свою соціально-професійну позицію, яка формується під впливом різних педагогічних ситуацій спілкування, діяльності та відносин. Центральною якістю особистості педагога виступає любов до дітей, тому значну роль у професійному становленні педагога як особистості відіграє і суб'єктна

позиція (Кагермазова Л. Ц., Кравцова О. Є., Кудрявцев Т. В., Слободчиков В. І., Щедровицький П. Г. та ін.).

Педагог виявляє себе як суб'єкт в процесі вибору і проектування свого професійного і життєвого шляху за допомогою професійного саморозвитку, самовизначення і творчого самовдосконалення. Психологічними механізмами, що забезпечують розвиток суб'єктної позиції педагога, виступають: самопізнання; вибір життєвих і професійних цінностей і цілей; оволодіння способами прогнозування, планування, програмування, прийняття рішень і здійснення дій в конкретних життєвих і професійних ситуаціях; наявність розвиненої рефлексії. Завдяки цим психологічним механізмам становлення педагога відбувається як саморозвиток особистості [7].

Діяльнісний аспект професійного становлення педагога пов'язаний з розвитком у нього здібностей (Зимня І. О., Мітіна Л. М., Смирнов С. Д., Станкін М. І., Шадриков В. Д. та ін.), з формуванням професійних знань, умінь і навичок (Вершловський С. Г., Ісаєв І. Ф., Сластьонін В. А., Міщенко А. І., Шиянов Е. Н. та ін.), професійної майстерності (Зязюн А. І., Нікітіна М. М., Кислинская Н. В. та ін.), професійних компетенцій (Алексашина І. Ю., Бордовская Н. В., Реан А. А., Гершунский Б. С., Горбунова Л. Н., Кузьміна Н. В., Маркова А. К., Нікітіна М. М., Кислинская Н. В., Толочек В. А. та ін.), Стилю професійної педагогічної діяльності (Кан-Калик В. А., Маркова А. К., Никонова А. Я. та ін.). Вони забезпечують активне якісне перетворення педагогом свого внутрішнього світу, призводять до принципово нового способу професійної діяльності.

Педагогічна діяльність виступає як практична (пов'язана з передачею необхідного соціально-культурного досвіду) і наукова (орієнтована на отримання нових знань про педагогічні відносини дорослих і дітей і формах їх розвитку). У кожній з цих видів діяльності професійне становлення має свої особливості, обумовлені предметом і характером діяльності.

Діяльність педагога є полі-функціональною і має комплексний характер. У спілкуванні з студентами він вирішує навчаючі, виховні, організаційні і дослідницькі завдання. Для цього йому необхідно розвивати свої педагогічні здібності. Смирнов С. Д. виділяє наступні їх види: 1) гностичні; 2) конструктивні; 3) організаційні; 4) комунікативні [15, с. 279].

Важливою складовою професійної культури майбутнього педагога закладу вищої освіти є практичне та педагогічне мислення (Кузьміна Н. В.). Важливо підкреслити, що практичне мислення являє собою зрілу форму мислительної діяльності, особливістю якої є передусім те, що вона здійснюється в умовах конкретних, цілісних, індивідуально-своєрідних педагогічних ситуацій, а метою є використання загальних закономірностей у ситуаціях педагогічної діяльності.

Проблемам практичного мислення педагога присвячено ряд спеціальних психологічних досліджень (Кузьміна Н. В. та ін.). В них підкреслюється, що центральним компонентом практичного мислення педагога, в якому найбільш яскраво проявляється внутрішня єдність інтелектуальних, емоційних, вольових якостей особистості, є процес прийняття педагогічних рішень. Психолого-педагогічні знання, засвоєні

майбутніми педагогами закладів вищої освіти відповідно до логіки науки не стають прямо і безпосередньо «керівництвом до дії», а проходять складний процес трансформації, включення у категоріальний апарат професійного мислення педагога. [10]

Важливою особливістю професійного мислення педагога є те, що теоретичні знання у процесі розв'язання педагогічних задач використовуються ним, як правило, автоматично, скорочено. Це зумовлено, по-перше, загальною тенденцією до трансформації, згортання, скорочення знань у певні «згущення», які і виступають основою для прийняття педагогічних рішень, і по-друге, фактичною неспроможністю утримувати у свідомості всю сукупність понять, що визначають прийняття відповідного рішення. Зовнішній (предметний) діяльності педагога має передувати внутрішня (ідеальна), тобто осмислення мети дій, очікуваних результатів, запланованих дій, умов їх виконання тощо. Як писав С. Л. Рубінштейн, співвідношення мети і умов визначає задачу, яка має бути розв'язана дією. Свідома людська дія – це більш або менш усвідомлене розв'язання задачі [14].

Становлення педагогічного мислення розглядається як рішення педагогічних проблемних ситуацій, пов'язаних з перетворенням особистості вихованця в теоретичному і практичному аспектах (Карпов А. В., Новіков В. В., Козлов В. В., Кашапов М. М., Корнілов Ю. К.), як становлення інноваційного стилю мислення (Абдулліна О. А., Бондаревська Є. В., Колесникова І. А., Капічнікова О. Б. та ін.). Педагогічне мислення визначає особливості пізнання, присвоєння і перетворення педагогічної дійсності, при цьому виявляється різниця між розумовою активністю педагога, який дотримується традиційного стилю діяльності, і розумовою активністю вчителя, який дотримується інноваційного стилю діяльності.

**Висновки і перспективи.** Становлення професійної культури майбутнього фахівця є поетапним моментом індивідуально-професійного розвитку, формування професійної компетенції, розкриття його творчого потенціалу, професійної готовності до самостійної трудової діяльності. Ключову роль у цьому процесі відіграє діяльнісний аспект професійного становлення педагога, пов'язаний з розвитком у нього здібностей, професійних знань, умінь і навичок, професійної майстерності, професійних компетенцій, стилю професійної педагогічної діяльності і професійного (педагогічного) мислення. Важливим є також процес становлення професійно зумовлених якостей особистості (спрямованість, професійні інтереси, внутрішня мотивація саморозвитку тощо), які розвиваються і вдосконалюються у процесі здобуття професійної освіти, самоосвіти і виховання. Становлення професійної культури майбутнього фахівця ЗВО є поетапним моментом індивідуально-професійного розвитку, формування професійної компетенції, розкриття його творчого потенціалу, професійної готовності до самостійної трудової діяльності.

## References

1. Arutjunov, S. A. (1983). Jetnograficheskaja nauka i kul'turnaja dinamika. Issledovanija po obshej jetnografii. [Ethnographic science and cultural dynamics. Studies in general ethnography] BGU, 156.
2. Bromlej, Ju. V. (1983). Ocherki teorii jetnosa. [Essays on the theory of ethnos]. Moscow: Science, 148.
3. Gribkova, O. V. (2010). Teorija i praktika formirovanija professional'noj kul'tury pedagoga-muzykanta [Theory and practice of forming a professional culture of a music teacher]. Moscow, 40.
4. Dolgova, V. I. (2001). Innovacionnaja kul'tura: sushhnost' i sostavljajushhie. [Innovative culture: essence and components]. Scientific journal "Herald of Chelyabinsk State Pedagogical University", 2, 23-35.
5. Zeer, Je. F. (2008). Psihologija professij [Psychology of professions]. Moscow, Russia: Academic Project, 204.
6. Kagan, M. S. (1996). Filosofija kul'tury [Philosophy of Culture]. St. Petersburg, Russia: Petropolis, 416.
7. Kagermazova, L. C. (2008). Oposredujushhie mehanizmy stileobrazovanija pedagogicheskogo obshhenija budushhih uchitelej [Mediocre mechanisms of the style formation of the pedagogical communication of future teachers]. Psychological science and education, 2, 35-41.
8. Kokun, O. M. (2012). Psihologija profesijnogo stanovlennja suchasnogo fahivcja [Psychology of professional formation of a modern specialist]. Kyiv: DP "IAA", 200.
9. Kravchenko, A. I. (2003). Kul'turologija: uchebnoe posobie dlja vuzov [Culturology: a textbook for high schools]. Moscow, Russia: Academic Project, 496.
10. Kuz'mina N. V., Dubrovinoj L. I. (2007). Akmeologicheskaja koncepcija povyshenija produktivnosti obrazovanija. Metodologicheskie i metodicheskie problem [Akmeologicheskaya concept of increasing the productivity of education. Methodological and methodological problems]. St. Petersburg, Russia: CSI, 230.
11. Leont'ev, A. N. (1977). Dejatel'nost', soznanie, lichnost' [Activity, consciousness, personality]. Moscow, Russia: Politizdat, 224.
12. Markova, A. K. (1996). Psihologija professionalizma [Psychology of professionalism]. Moscow, Russia: Znanie, 49-54.
13. Mitina, L. M., Mitin, G. V., Anisimova, O. A. (2005). Professional'naja dejatel'nost' i zdorov'e pedagoga [Professional activity and health of the teacher]. Moscow, Russia: Academy, 363.
14. Rubinshtejn, S. L. (1999). Osnovy obshej psihologii [Fundamentals of General Psychology]. St. Petersburg, Russia, 712.
15. Smirnov, S. D. (2001). Pedagogika i psihologija vysshego obrazovanija: ot dejatel'nosti k lichnosti: Uchebnoe posobie dlja studentov vysshih uchebnyh zavedenij [Pedagogy and psychology of higher education: from activity to personality: Textbook for students of higher educational institutions]. Moscow, Russia: Academy, 304.
16. Stolin, V. V. (1983). Samosoznanie lichnosti [Self-awareness of personality]. Moscow, Russia: MGU, 308.
17. Trudkov, A. M. (2005). Professional'naja kul'tura uchitelja muzyki [Professional culture of the teacher of music]. Murmansk, Russia: MGPU, 138.
18. Shherbak, F. N. (1985). Professional'no-nravstvennaja kul'tura truda [Professional-moral culture of work]. Moscow, Russia: Znanie, 128.

# ПСИХОЛОГО-АКМЕОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

А. В. Шамне, М. М. Мамон

**Аннотация.** В статье рассматривается понятие профессиональной культуры в педагогике и психологии. Проанализированы особенности различных моделей профессиональной культуры будущего педагога учреждения высшего образования. Профессиональное становление педагога рассмотрено в трех психолого-педагогических аспектах: становление будущего педагога как личности и профессионала, становление профессиональной педагогической деятельности, становление профессионального педагогического мышления. Определены основные психологические и акмеологические составляющие профессионального и личностного становления будущего педагога учреждения высшего образования. Рассмотрены психологические механизмы становления его профессиональной культуры, акмеологические критерии ее оценки, а также личностные, деятельностные и субъектные механизмы профессионального становления личности студента – будущего педагога учреждения высшего образования.

**Ключевые слова:** психология развития, профессиональная культура, профессиональное становление, педагог, акмеология, психология, педагогическая деятельность.

## PSYCHOLOGICAL AND ACMEOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPING PROFESSIONAL CULTURE OF THE FUTURE PEDAGOGUE OF HIGHER EDUCATION

A. V. Shamne, M. M. Mamon

**Abstract.** The article deals with the concept of professional culture in pedagogy and psychology. The peculiarities of different models of professional culture of the future teacher of the institution of higher education are analyzed. The professional formation of the teacher is considered in three psychological and pedagogical aspects: the formation of the future teacher as a person and a professional, the formation of professional pedagogical activity, the formation of professional pedagogical thinking. The basic psychological and acmeological components of the professional and personal formation of the future teacher of the institution of higher education, internal and external determinants, contradictions and conflicting tendencies of his professional formation during studying are determined. It is shown that the activity aspect of professional formation of a teacher is connected with the development of his abilities, professional knowledge, skills and abilities, professional skills, professional competences, the style of professional pedagogical activity and professional (pedagogical) thinking. The psychological mechanisms of professional culture

*of the future teacher of higher education institution, acmeological criteria for its assessment, as well as personal, activity and subject mechanisms of professional formation of a student – the future teacher of a higher education establishment are considered.*

**Keywords:** *psychology of development, professional culture, professional formation, pedagogy, acmeology, psychology, pedagogical activity*

**УДК 179.1**

## **НАУКОВА ЖУРНАЛІСТИКА ТА БІОЕТИКА: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ**

**О. Ю. БАЛАЛАЄВА**, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри журналістики та мовної комунікації

**Національний університет біоресурсів**

**і природокористування України**

*E-mail: olena.balalaeva@gmail.com*

**Анотація.** У статті розглядаються сучасні тренди в розвитку журналістської освіти, зміст якої становить система наукових знань, практичних умінь і навичок, загальних та фахових компетентностей, в контексті розуміння самої журналістики як соціальної практики, база знань і навичок якої має міждисциплінарний характер. Зокрема аналізуються можливості навчання засад наукової журналістики та біоетики за моделлю навчальної програми з журналістики, розробленої ЮНЕСКО.

**Ключові слова:** наукова журналістика, біоетика, журналістська освіта, навчання

**Актуальність.** Біоетика є відносно новою міждисциплінарною галуззю знань, яка охоплює моральні аспекти діяльності людини в біології та медицині, досліджує та аналізує моральні параметри (оцінювання, рішення, орієнтири) досягнень біологічних і медичних наук.

Як зауважують науковці, «сучасні проблеми біоетики, що потребують суспільного обговорення та осмислення, знаходяться на межі біології та антропології, філософії та науки, торкаються основ біологічного та соціокультурного існування людини. Технологічне втручання людини в механізми відтворення власної природи, а також природи інших живих істот породжує багато морально-етичних питань, відповіді на які поки що не знайдені. У процесі дослідження біоетичних, екологічних проблем з'ясувалося, що вони мають комплексний характер, для їх розв'язання потрібна взаємодія багатьох гуманітарних і природничих наук» [3, с. 114].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Концептуальні засади біоетики закладено в працях Т. Бочампа, Р. Вітча, Я. Гартмана, В. Р. Поттера, Дж. Роулза, Дж. Чілдресса, А. Швейцера та ін. В Україні різні аспекти біоетики розробляють М. Кисельов, Ю. Кундієв, Л. Пиріг, С.